

Форма № 09/18

Затверджена рішенням вченої ради ІДГУ
від 30.08.2018 р., протокол № 1

**ІЗМАЇЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

«ЗАТВЕРДЖЕНО»

Навчально-методичною радою ІДГУ
Протокол № 4 від 15.08 2019 р.

Голова НМР Н. М. Кольцун Н. М. Кольцун

**РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Психологічна допомога жертвам насильства та аспекти суїцидології**

освітній ступінь магістр
(назва освітнього ступеня)

галузь знань 05 Спеціальні та поведінкові науки
(шифр і назва галузі знань)

спеціальність 053 Психологія
(код і назва спеціальності (предметної спеціальності або спеціалізації))

освітня програма Психологія
(назва освітньої програми)

тип дисципліни вибіркова
(обов'язкова / вибіркова / факультативна)

ПОГОДЖЕНО:

Гарант освітньо-професійної програми

Мазоха І. С.

(підпис, ініціали, прізвище)

РЕКОМЕНДОВАНО:

кафедрою загальної та практичної психології

протокол № 8 від 09.01.2019

Завідувач кафедри Прокоф'єва Л.О.

(підпис, ініціали, прізвище)

ПОГОДЖЕНО:

Голова науково-методичної ради факультету

Циганок І.Б.

(підпис, ініціали, прізвище)

Розробники програми: Васильєва Ольга Анатоліївна
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної та практичної психології

Рецензенти програми: Кічук Антоніна Валеріївна
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної та практичної психології

1. ОПИС ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	<i>Денна</i>	<i>Заочна</i>
<i>Кількість кредитів: 4</i>	<i>Лекції:</i>	
	16	4
<i>Модулів: 1</i>	<i>Практичні заняття:</i>	
<i>Загальна кількість годин: 120</i>	-	-
<i>Рік вивчення дисципліни за навчальним планом: 2</i>	<i>Лабораторні заняття:</i>	
	-	-
<i>Семестр: 3</i>	<i>Семінарські заняття:</i>	
	16	4
<i>Тижневе навантаження (год.):</i>	<i>Консультації:</i>	
<i>- аудиторне: 2</i>	-	-
<i>- самостійна робота: 6</i>	<i>Індивідуальні заняття:</i>	
<i>Форма підсумкового контролю: залік</i>	-	-
<i>Мова навчання: українська</i>	<i>Самостійна робота:</i>	
	88	112

2. МЕТА ДИСЦИПЛІНИ

Предмет вивчення навчальної дисципліни: психологічні механізми та методи надання психологічної допомоги жертвам насильства та аспекти суїцидології.

Метою вивчення дисципліни є: отримання студентами поглиблених знань, умінь щодо психологічних аспектів екстремальних ситуацій відповідно до сучасних наукових уявлень.

Передумови для вивчення дисципліни: оволодіння фаховими компетентностями, що формуються під час вивчення дисциплін «Історія психології», «Клінічна психологія», «Основи психотерапії», «Вікова психологія», «Експериментальна психологія», «Диференціальна психологія», «Основи психогігієни», «Соціальна психологія», «Психофізіологія».

Міждисциплінарні зв'язки проблематика курсу пов'язана з дисциплінами «Психологія кризових ситуацій», «Психологічне консультування» .

3. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

1.Знання: знати предмет, завдання і область застосування психології допомоги жертвам насильства та суїцидології; адаптаційні реакції організму на кризову та екстремальну ситуації; способи подолання кризових та екстремальних ситуацій; закономірності надійності професійної діяльності людини в кризовій та екстремальній ситуаціях; способи надання психологічної допомоги людям, що піддалися дії насильства або кризової ситуацій.

2.Уміння: вільно і адекватно використовувати спеціальні терміни; орієнтуватися в методах діагностики психічних станів, поведінки людини в екстремальних та кризових ситуаціях.

3. Комунікація: емпатійно взаємодіяти, вступати у комунікацію, бути зрозумілим, толерантно ставитися до осіб, що мають інші культуральні чи гендерно-вікові особливості, демонструвати навички командної роботи у процесі вирішення фахових завдань.

4.Автономність та відповідальність: обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки, самостійно обирати та застосовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій психологічного дослідження та технології психологічної допомоги, демонструвати соціально відповідальну та свідому поведінку, слідувати гуманістичним та демократичним цінностям, демонструвати відповідальне ставлення до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

4. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

№ з/п	Назви модулів / тем	Кількість годин (денна форма навчання)							Кількість годин (заочна форма навчання)						
		Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота	Аудиторні	Лекції	Семінарські (практичні)	Лабораторні	Консультації	Індивідуальні заняття	Самостійна робота
1.	Екстремальна ситуація, надзвичайна ситуація, криза: визначення, класифікація, співвідношення понять	4	2	2	-	-	-	8	2	2					8
2.	Психологія тероризму	4	2	2	-	-	-	10	2	2					10
3.	Організаційні аспекти надання екстреної психологічної допомоги в надзвичайних ситуаціях	4	2	2	-	-	-	10	2		2				10
4.	Відстрочені реакції на травматичний стрес. Посттравматичний стресовий розлад	4	2	2	-	-	-	10	2		2				12
5.	Загальні підходи до психотерапії ПТСР	4	2	2	-	-	-	10							12
6.	Переживання втрати	4	2	2	-	-	-	12							18
7.	Суїцидальна поведінка	4	2	2	-	-	-	12							20
8.	Вторинна травма	4	2	2	-	-	-	12							18
Проміжний контроль								4							4
Разом:		32	16	16				88							112

5. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

5.1. Зміст навчальної дисципліни за темами

Тема 1. Екстремальна ситуація, надзвичайна ситуація, криза: визначення, класифікація, співвідношення понять

Оптимальні та екстремальні умови проживання. Виникнення екстремальних умов в професійній діяльності і побуті, в спілкуванні. Когнітивні, ролеві, екзистенціальні і інші типи конфліктів, що визначають екстремальність умов життя і праці. Паніка як екстремальний стан.

Екстремальна або надзвичайна ситуація, де джерело загрози знеособлене (катастрофи, природні лиха, війни, епідемії і так далі) і де джерелом загрози виступає інша особа (потерпілі від насильницьких злочинів, терористичні акти і так далі). Об'єктивні і суб'єктивні характеристики надзвичайних ситуацій.

Тема 2. Психологія тероризму

Характеристика понять «терор», «терористичний акт», «тероризм». Психологічний зміст тероризму. Вибухи як вид терористичного акту.

Захоплення заручників як вид терористичного акту. Захоплення терористами літака. Особливості поведінки заручників. Узагальнений психологічний портрет терориста та його жертви

Тема 3. Організаційні аспекти надання екстреної психологічної допомоги в надзвичайних ситуаціях.

Екстрена психологічна допомога при гострій реакції на стрес. Самодопомога при гострих реакціях на стрес. Організація психологічної допомоги на місці НС. Етапи екстреної психологічної допомоги. Етичні принципи фахівця-психолога при роботі в НС. Методи надання екстреної психологічної допомоги. Методи психологічної діагностики, при наданні екстреної психологічної допомоги.

Тема 4. Відстрочені реакції на травматичний стрес. Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР)

Психічна травма і травматичний досвід. Посттравматичний стресовий розлад. Суїцидальна поведінка. Реакції горя. Психосоматичні реакції. Діагностичні критерії ПТСР. Форми ПТСР. Основні напрями реабілітації ПТСР. Етапи професійної допомоги.

Тема 5. Загальні підходи до психотерапії ПТСР

Основні цілі і стратегії терапії ПТСР. Використання методів гештальт-терапії для лікування ПТСР. Використання когнітивно-поведінкової психотерапії при лікуванні ПТСР. Символ-драма при терапії ПТСР.

Тема 6. Переживання втрати

Переживання, пов'язані з втратами. Категорії життя і смерті. Етапи «нормального» горювання. Патологічне горювання. Психологічна допомога горюючому. Особливості переживання горя дітьми.

Тема 7. Суїцидальна поведінка

Поняття «суїцид», «аутоагресія», «суїцидальна поведінка», «аутодеструктивна поведінка». Чинники суїцидального ризику. Індикатори суїцидального ризику. Консультування суїцидальних клієнтів. Консультування тих, що уціліли після самогубства. Підтримка для консультанта. Групова кризова психотерапія.

Тема 8. Вторинна травма

Синдром вигорання і вторинна травма. Оцінка вторинної травматизації. Поняття «вторинного травматичного стресу». Ознаки та симптоми вторинної травми. Робота з вторинною травмою.

5.2. Тематика семінарських (практичних, лабораторних) занять.

Тема 1. Екстремальна ситуація, надзвичайна ситуація, криза: визначення, класифікація, співвідношення понять

Тема 2. Психологія тероризму

Тема 3. Організаційні аспекти надання екстреної психологічної допомоги в надзвичайних ситуаціях.

Тема 4. Відстрочені реакції на травматичний стрес. Посттравматичний стресовий розлад

Тема 5. Загальні підходи до психотерапії ПТСР

Тема 6. Переживання втрати

Тема 7. Суїцидальна поведінка

Тема 8. Вторинна травма

5.3. Організація самостійної роботи студентів.

№ з/п	Вид роботи	Кількість годин (денна Форма)	Кількість годин (заочна форма)	Форми звітності
1.	Підготовка до лекційних та семінарських занять	30	50	Конспект
2.	Підготовка до проміжного контролю	4	4	Модульна контрольна робота
3.	Виконання індивідуальних завдань: - Підготовка індивідуального завдання; - підготовка до презентації результатів дослідження. - підготовка реферату	20 20 14	20 20 18	Індивідуальне завдання Презентація Реферат
	Разом	88	112	

Тематика індивідуальних завдань

Робоча програма з дисципліни "Психологічні методи підбору конкурентоспроможного персоналу" передбачає виконання індивідуального навчально-дослідного завдання (ІНДЗ):

1. Цілі і завдання кризової інтервенції.
2. Відмінність кризової інтервенції від психотерапії.
3. Основні етапи кризової інтервенції.
4. Форми кризової інтервенції.
5. Форми психологічної допомоги при роботі з кризовими станами.
6. Поняття паліативної терапії.
7. Основні положення і принципи паліативного відходу.
8. Психологічні і соціальні проблеми вмираючих.
9. Стадії реагування на несприятливий діагноз по Е. Кублер-Росс.
10. Психотерапія термінальних хворих.
11. Духовний аспект роботи з вмираючими.
12. Професійна і особистісна позиція консультанта.
13. Гостре горе як синдром з психологічною і соматичною симптоматикою.
14. Картина гострого горя: робота нормального горя і хворобливі реакції горювання.
15. Рівні роботи з горем.
16. Завдання горювання.
17. Основні принципи роботи з клієнтом, який переживає горе.
18. Особливості психологічної допомоги дітям, що переживають втрату.
19. Основні аспекти суїцидальної ситуації.
20. Ознаки суїцидальної поведінки.
21. Основні принципи роботи по запобіганню суїциду.
22. Професійна позиція при роботі з суїцидальним клієнтом.

23. Робота в ситуації гострої небезпеки для життя при зверненні на телефон довіри: встановлення контакту, отримання інформації, оцінка суїцидального потенціалу, оцінка і мобілізація ресурсів, вироблення терапевтичного плану.
24. Види насильства: фізичне, психологічне, сексуальне, домашнє, «трафік», «моббінг».
25. Цикл насильства. Наслідки насильства.
26. Ознаки насильства у дітей і підлітків.
27. Методи психологічної допомоги постраждалим від насильства.
28. Розвиток посттравматичного синдрому.
29. Комплекси реакцій посттравматичного синдрому.
30. Особливості посттравматичного синдрому у дітей .
31. Особливості посттравматичного синдрому у осіб, які брали участь у бойових діях.
32. Методи психологічної допомоги при посттравматичному стресі.
33. Поняття вторинної травми.
34. Психологічна допомога фахівцеві.
35. Профілактика емоційного вигорання і вторинної травматизації.

Результати власного індивідуального дослідження студенти презентують на семінарському занятті (обсяг презентації – 30 слайдів).

Темі рефератів

- Розвиток і компенсація психічних розладів у надзвичайних ситуаціях.
- Психологічний зміст тероризму.
- Заходи безпеки при загрозі проведення теракту.
- Психологічний портрет терориста і його жертви.
- Детермінанти формування «стокгольмського синдрому».
- Конструктивна поведінка заручників.
- Психологічні особливості «повітряного» тероризму.
- Екстрена психологічна допомога: сутність, особливості.
- Основні етичні принципи роботи психолога в надзвичайній ситуації.
- Психічна травма, особливості допомоги.
- Характеристика травматичної стресової ситуації.
- Стрес та його чинники.
- Стратегії поведінки людей, які отримали психічну травму.
- Депресивний стан, симптоми.
- Суїцид, види суїцидів.
- Чинники, що формують суїцидальні наміри.
- Чинники, що посилюють тяжкість горювання.
- Специфіка прояву емоційного вигорання серед консультантів.
- Стадії синдрому вигорання.
- Роль організаційних чинників у виникненні синдрому вигорання.
- Синдрому вигорання особистості.
- Ознаки і симптоми вторинної травми.

Питання до модульної контрольної роботи

- Назвіть етапи «нормального» горювання.
- Опишіть картину гострого горя.
- Розкажіть про фазу реакцій.
- Що складає процес горювання?
- У чому проявляються хворобливі реакції горюючого?
- У чому полягає сенс і які завдання роботи з горюючим?
- Які принципи допомоги горюючому?
- Особливості поведінки дітей, що пережили втрату батька.
- Патологічні реакції дітей, що пережили втрату.
- Проаналізуйте чинники, що відносяться до суїцидальних проявів.
- Охарактеризуйте основні види суїцидів.
- Назвіть загальні характеристики всіх суїцидів.
- Назвіть соціально-економічні чинники суїцидального ризику.
- Проаналізуйте індивідуально-психологічні чинники суїцидального ризику.
- Опишіть медичні чинники суїцидального ризику.
- Перерахуйте природні чинники суїцидального ризику.
- Проаналізуйте ситуаційні індикатори суїцидального ризику.
- Проаналізуйте поведінкові індикатори суїцидального ризику.
- Охарактеризуйте когнітивні і емоційні індикатори суїцидального ризику.
- Проаналізуйте особливості консультування суїцидальних клієнтів.
- Проаналізуйте можливі мотиви суїцидальної поведінки.
- Назвіть критерії суїцидальної загрози.
- Проаналізуйте особливості суїцидальної поведінки дітей, підлітків і літніх людей.
- Охарактеризуйте особливості консультування людей, що уцілили після самогубства.
- Визначте суть групової кризової терапії суїцидентів.
- Визначте суть анімалотерапії.
- Дайте характеристику натуртерапії як джерела розвитку анімалотерапії.
- Опишіть історію розвитку анімалотерапії.
- Дайте визначення основних показників для використання анімалотерапії.
- Охарактеризуйте основні види анімалотерапії.
- Поясніть в чому відмінність роботи з тваринами від роботи з образами тварин.
- Проаналізуйте основні функції анімалотерапії.
- Охарактеризуйте можливі негативні наслідки анімалотерапії.
- Дайте характеристику «вторинного травматичного стресу».

- Визначте характер взаємозв'язку між емоційним виснаженням і синдромом вигорання у психолога.

Результати власного індивідуального дослідження студенти презентують на семінарському занятті (обсяг презентації – не менше 30 слайдів).

6. ФОРМИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

- 6.1. Форми поточного контролю: семінарські заняття, індивідуальні завдання.
- 6.2. Форми проміжного контролю: модульна контрольна робота.
- 6.3. Форми підсумкового контролю: залік.

7. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Під час поточного контролю оцінюються відповіді студента на семінарських заняттях, результати самостійної роботи з науковою літературою та першоджерелами, а також якість виконання студентом індивідуального завдання, реферату.

Модульна контрольна робота проводиться в письмовій формі та включає теоретичні питання, відповіді на які дають можливість оцінити рівень оволодіння теоретичним матеріалом.

8. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

8.1. Шкала та критерії оцінювання знань студентів.

Переведення підсумкового балу за 100-бальною шкалою оцінювання в підсумкову оцінку за традиційною шкалою

Підсумковий бал	Оцінка за традиційною шкалою
90-100	зараховано
70-89	
51-69	
26-50	не зараховано
1-25	

Схема розподілу балів

Максимальна кількість балів	70 балів (поточний контроль) – середньозважений бал оцінок за відповіді на семінарських заняттях та виконання індивідуальних завдань, який переводиться у 100-бальну шкалу з ваговим коефіцієнтом.0,7	30 балів (проміжний контроль) – за результатами виконання модульної контрольної роботи
Мінімальний пороговий рівень	35 балів (поточний контроль)	16 балів (проміжний контроль)

8.2. Критерії оцінювання під час аудиторних занять.

«5» - оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його

викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.

«4» - оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки.

«3» – оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки.

«2» - оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань.

«1» - оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді.

«0» - оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його висвітлити, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань.

8.3. Критерії оцінювання індивідуальних завдань.

Вид	Максимальна кількість балів
Реферат	5
Індивідуальне навчально-дослідне завдання	5
Презентація	5

Критерії оцінювання ІНДЗ: наявність теоретичного підґрунтя для виконання дослідження (робота з науково-методичними джерелами, словниками), правильність проведення дослідження, правильність та змістовність напрацювання висновків та рекомендацій, грамотність та охайність оформлення ІНДЗ.

Оцінювання *реферату* здійснюється за такими критеріями: самостійність та оригінальність дослідження, виконання поставлених автором завдань, здатність здійснювати узагальнення на основі опрацювання теоретичного матеріалу та відсутність помилок при оформленні цитування й посилань на джерела. Критеріями оцінювання *презентації* є її відповідність змісту доповіді студента за матеріалами дослідження та оригінальність візуального представлення.

8.4. Критерії оцінювання модульної контрольної роботи.

Максимальна кількість балів за відповідь на 1 питання складає 15 балів. Критеріями оцінювання є: повнота відповіді, здатність критичного аналізу теоретичного матеріалу, вміння наводити аргументи та робити висновки.

8.5. Критерії оцінювання під час підсумкового контролю.

Підсумкова оцінка виставляється за результатами поточного та проміжного контролю.

9. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Технічні засоби для демонстрування презентацій (ноутбук, проектор).

10. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

10.1. Основні джерела

- Абрамова Г. С. Практикум по психологическому консультированию / Г. С. Абрамова. – Екатеринбург, 1995. <http://www.booksmed.com/psixiatriya-psixologiya/167-prakticheskaya-psixologiya-abramova-uchebnik.html>
- Александров Е.О. Взорванный мозг. Посттравматическое стрессовое расстройство. Клиника и лечение. – Новосибирск : Сибвузиздат, 1998.
- Александровский Ю.А. Состояния психической адаптации и их компенсация. М.: Наука, 1976.
- Андреева А.Д. Как помочь ребенку пережить горе // Вопросы психологии. 1991. № 2. С.87—96.
- Анцупова И.И. Иппотерапия. – Полиграф-экспресс : Педиатрия для родителей, №4, 2006.
- Анцупова И.И. Соколиная охота. – СПб, Экохроника, №3, 2004.
- Василюк Ф.Е. Пережить горе // Психология мотивации и эмоций. Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, М.В. Фаликман. – М.: ЧеРо, 2002.
- Гнездилов А.В. Психологические аспекты онкологии в условиях хосписа. – СПб. : Клинт, 1996.
- Грановская Р.М. Психология веры. – СПб. : Речь, 2004.
- Гроф С., Хэлифакс Дж. Человек перед лицом смерти. – М. : Изд-во Трансперсонального института, 1996.

- Грэхэм Д. Как стать родителем самому себе. Счастливый невротик. – М. : Класс, 1993.
- Дейтс Б. Жизнь после потери. – М. : ГРАНД, 1999.
- Кекелидзе З.И. Психические расстройства, возникающие при ЧС // Психиатрия чрезвычайных ситуаций. Руководство: в 2 т. / Под ред. Т.Б. Дмитриевой. Т. 1. – М., 2004. – С. 182–222.
- Колодзин Б. Как жить после психологической травмы. – М. : Шанс, 1992.
- Кораблина Е.П., Акиндинова И.А., Баканова А.А., Родина А.М. Искусство исцеления души. – СПб. : РГПУ им. А.И. Герцена, 2001.
- Крюкова М.А., Никитина Т.И., Сергеева Ю.С. Экстренная психологическая помощь : практическое пособие. – М. : НЦ ЭНАС, 2001.
- Кучер А.А. Посттравматическое стрессовое расстройство: история возникновения представлений, суть явления, способы психодиагностики. – Новосибирск, 1992.
- Кюблер-Росс Э. О смерти и умирании. – Киев : София, 2001.
- Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования // Эмоциональный стресс. – Л. : Медицина, 1970.
- Лазебная Е.О. Реадаптация личности при посттравматическом стрессе. Методическое пособие. – М. : Ин-т психоанализа, 2003.
- Леонова А.Б., Кузнецова А.С. Психопрофилактика стрессов. – М. : МГУ, 1993.
- Линдемманн Э. Клиника острого горя // Психология мотиваций и эмоций / Под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, М.В. Фаликман. – М. : ЧеРо, 2002.
- Малкина-Пых И. Г. Экстремальные ситуации. – М.: Изд-во Эксмо, 2005.
- Марищук В., Евдокимов В. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса. – СПб. : Сентябрь, 2001.
- Осипова А.А. Справочник психолога по работе в кризисных ситуациях / А.А.Осипова.- Ростов н/Д : Феникс, 2005. – 315 с. www.google.com/search?q=Осипова+А.А.
- Психология смерти и умирания : хрестоматия / Сост. К.В. Сельченко. – Минск : Харвест, 1998.
- Психология травматического стресса сегодня : тезисы докладов международной конференции. – Киев, 1992.
- Психология экстремальных ситуаций : хрестоматия / Сост. А.Е. Тарас, К.В. Сельченко. – Минск : Харвест, 2000.
- Психосоциальная помощь жертвам войны: беженкам и членам их семей / под ред. Л.Т. Арсел, В. Фолнегович-Шмалц, Д. Козарич-Ковавич, А. Марушич. – Киев, 1998.
- Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос, Л. І. Литвиненко, Царенко Л. Г.; за ред. З. Г. Кісарчук. – К. : ТОВ “Видавництво “Логос”.- 207 с. <http://psychology-naes-ua.institute/userfiles/files/>
- Ромек В.Г., Конторович В.А., Крукович Е.И. Психологическая помощь в кризисных ситуациях. – СПб. : Речь, 2004.

- Титаренко Т. М. Кризове психологічне консультування / Т. М. Титаренко. – К. : Главник, 2004. – 96 с. <http://lib.iitta.gov.ua/view/divisions/lcpro/>
- Тарабрина Н.В. Практикум по психологии посттравматического стресса. – СПб. : Питер, 2001.
- Тихоненко В.А., Сафуанов Ф.С. Введение в суицидологию // Медицинская и судебная психология. Курс лекций : учебное пособие / под ред. Т.Б. Дмитриевой, Ф.С. Сафуанова. – М. : Генезис, 2004.
- Трубицина Л.В. Процесс травмы. – М. : Смысл, 2005.
- Франкл В. Человек в поисках смысла. – М. : Прогресс, 1990.
- Фрейд З. Печаль и меланхолия // Психология мотиваций и эмоций / под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, М.В. Фаликман. – М. : ЧеРо, 2002.
- Фромм Э. Искусство любить. – М. : Педагогика, 1990.
- Харди И. Врач, сестра, больной. Психология работы с больными. – Будапешт, 1981.
- Черепанова Е.М. Психологический стресс. – М. : Академия, 1997.
- Черепанова Е.М. Саморегуляция и самопомощь при работе в экстремальных условиях. – М., 1995. <http://klex.ru/3eu>
- Шнейдман Э. Душа самоубийцы. – М. : Смысл, 2001.
- Ялом И. Экзистенциальная психотерапия. – М. : Класс, 1999.

10.2. Допоміжні джерела

- Баканова А.А. Экзистенциальные аспекты переживаний при потере ребенка / Кораблина Е.П., Акиндинова И.А., Баканова А.А., Родина А.М. Культура на защите детства. – СПб. : РГПУ им. А.И. Герцена, 1998.
- Бьюдженталь Дж. Наука быть живым : диалоги между терапевтом и пациентом в гуманистической психотерапии. – М. : НФ Класс, 1998.
- Василюк Ф.Е. Психология переживания. – М. : МГУ, 1984.
- Нестерова Д.В. Кошкотерапия : пушистое лекарство. – М РИПОЛ классик, 2006.
- Решетников М.М., Баранов Ю.А., Мухин А.П., Чермянин С.В. Психофизиологические аспекты состояния, поведения и деятельности пострадавших в очаге стихийного бедствия // Психол. журн. – 1989. – № 4. Т. 10. – С. 125–128.
- Тарабрина Н.В., Лазебная Е.О. Синдром посттравматических стрессовых нарушений: современное состояние проблемы // Психол. журн. – 1992. – № 2, Т.13. – С. 14–29.
- Тарабрина Н.В., Лазебная Е.О., Зеленова М.Е. и соавт. Психофизиологическая реактивность у ликвидаторов аварии на Чернобыльской АЭС // Психол. журн. – 1996. – № 2, Т. 17. – С. 30–45.

10.3. Интернет-ресурси

- Бібліотека психологічної літератури: <http://psylib.kiev.ua/>
- Українські підручники он-лайн: <http://pidruchniki.ws/>
- Психологічна бібліотека Псі-фактор: <http://psyfactor.org>
- <http://www.nbuv.gov.ua/> - Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського.
- <http://hklib.npu.edu.ua/> - Наукова бібліотека національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова.
- <http://www.koob.ru/> - електронна бібліотека «Куб».